

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163.
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,25.

ZOEKEND NAAR TEDERHEID

In deze wereld van knetterende bromfiet-
sen die ons van onze slaap beroven, van
jakterende auto's die het oversteken van
iedere straat tot een levensgevaarlijk avon-
tuur maken — ja, in deze wereld waarin een
mensenleven blijkbaar zò goedkoop is, dat
iedere zondag tientallen levens geofferd moe-
ten worden op het altaar van de benzinegod,
in deze wereld van de rustige wetenschap-
pelijke voorbereiding door regeringen van de
meest ontzettende middelen van massa ver-
delging van mensen in deze wereld, wordt
het belang van tederheid niet meer verstaan.
Ja, het moge velen van U als een soort gezeur-
woord voorkomen: tederheid. Dat reserveren
we voor babies en jonge paartjes en mis-
schien voor de sentimentele oudjes van wel-
eer — maar voor onze tijd lijkt tederheid
voor velen een soort luxe waarvoor men
naar de bioscoop gaat, om aldaar wel-ge-
trainde acteurs en actrices tederheid te zien
plegen, want die zijn er deskundig in. Het is
hun werk. Wie heeft tederheid nodig in een
tijd van reizen, trekken, geld verdienen en
het zich haastelijk voldrinken met plezier,
of „fun”, zoals ze het in Amerika noemen.
Onlangs werd er een algemene vergadering
van de Republikeinse partij in San Francis-
co gehouden en tot mijn grote verbazing be-
gon die politieke bijeenkomst met de voor-
zitter, die achter de microfoon ging staan en
luidkeels uitriep „Hello, you people, is every-
body happy?” oftewel „Hallo, allemaal, is
iedereen in zijn sas?” En die vraag werd
door duizend kelen beantwoord met „Yes
Sir”, of „sure enough” — „natuurlijk zijn we
happy”. Vanzelfsprekend heb ik er niets
tegen dat men zich goed voelt, maar als in-
nerlijke vrede en geluksjagen op een lijn ge-
plaatst worden, dan zijn we de weg kwijt
tot wat ik tederheid noem.
Want tederheid, tederheid om het leven te
voelen, te proeven en te betasten, die teder-
heid heeft een element van schuwheid t.a.v.
geluk persé in zich, omdat er het weten ach-
ter staat dat iedere innerlijke vrede, ieder
geluksgevoel altijd onder de schaduw van mo-

gelijke tragedie plaats vindt. Beide ervarin-
gen behoren tot het menszijn.

In een boek dat onlangs in Mexico ver-
scheen, getiteld „De kinderen van Sanchez”
werd dat soort tederheid en wijsheid met
buitengewone klaarheid beschreven. Dit
boek is eigenlijk de letterlijke uitwerking
van gesprekken die de schrijver, Oscar Le-
wis, met een taperecorder in Mexico opnam.
En „De kinderen van Sanchez”, is een fasci-
nerend menselijk document geworden, want
de auteur nam zijn opname machine in de
armelijkste dorpen en de armelijkste hutten
van Mexico.

En hier, temidden van ellende en ziekte en
nooit eindigende honger vindt men dichter-
lijkheid, grote gevoeligheid en inderdaad te-
derheid. De vader van de Sanchez familie is
een boer die net als 60% van alle Mexica-
nen een armzalig bestaan uit een verdord
stukje land tracht te wringen en die net als
meer dan 60% van alle Mexicanen met zijn
hele familie in één hutkamer leeft. In dit
krot waar allen tezamen slapen en eten ko-
men alle emoties van het leven tot uitdruk-
king. In deze kamer zonder ramen onder een
heet stro-dak worden de kinderen geboren,
vechten de jongsten en de oudsten om beetjes
eten, cohabiteren man en vrouw en sterven
zij die ziek worden. De kinderen, zo vertelt
ons de schrijver, de kinderen vliegen uit dit
nest zo gauw als ze kunnen, zij gaan op zoek
naar de sterren en de regen en de vrije
lucht, maar zij komen strompelend terug,
met hun veren vol vuil en hun wieken ge-
broken.

En toch is er tederheid in het leven gehou-
den in dit gezin van Sanchez, want terwijl
ouders en kinderen in de barste omstandig-
heden verkeren, leren zij toch tezamen wat
belangrijk is in dit leven en wat niet.

En nabijheid, en zorg voor elkaar en teder-
heid, zijn belangrijk — belangrijker wellicht
dan een heleboel van de dingen waaraan wij
zo veel tijd en energie opofferen. De moeder
van de Sanchez familie stierf spoedig na de
geboorte van het jongste meisje, de kerk laat

een lezing voor de varamicrofoon van zondag 22 december 1963

geen voorlichting over geboortebepierking toe en een van de jongens vertelt hoe het was, op die nacht, dat moeder stierf.

Hij zegt: „Ik was op mijn matje aan het slapen vlak naast mijn broer Roberto. Mijn twee jongste zusjes, Consuela en Martha slieden in het bed met mijn vader en moeder. Plotseling als in een droom, hoorde ik mijn vader iets uitroepen. Hij schreeuwde luidkeels tegen ons toen hij zag dat mijn moeder de morgen niet zou halen. Hij gilte het uit: „Sta op, sta op jullie ellendelingen. Jullie moeder is aan het doodgaan en jullie liggen daar maar. Hijos de la Chingada. Op, op jullie honden.” En toen stond ik maar op en ik was erg bang.” Aldus vertelt ons het jongetje van de Sanchez familie in Mexico en dan wijdt hij ons in, in het feit dat zijn vader niet werkelijk boos was. Nee, zo zegt hij, in feite vloekt hij alleen maar omdat het vrouwen in het leven hem ontnomen wordt met de dood van mijn moeder. De vader scheldt en raast niet tegen de kinderen, maar tegen het verraad dat het leven schijnt in te houden als we het verlies lijden van iemand die ons lief was.”

Er is dichterlijkheid en tederheid in dit kind bij het beschrijven van een diepe algemeen menselijke ervaring — een dichterlijkheid die ergens meer de essentie van het leven raakt dan menig onbegrijpelijk gedicht van de moderne poëten.

Kunnen we die tederheid van leven in ons zelf bewaren terwijl we in een beschaving leven die als het ware samenspannt om ieder innig gevoel om te buigen naar het „Happy” zijn.

Zoveel van wat werkelijke gevoelsuiting zou kunnen zijn is voor velen van ons tot een beschrijving van gevoel geworden, meer dan tot gevoels ervaring. Een van mijn meisjesstudenten vertrouwde me niet lang geleden toe dat zij een velofde er in geslaagd waren voor ieder gevoel tussen hen een wijsje te neurieën uit het populaire jazz repertoire. Ieder woord van innigheid werd ogenblikkelijk gevolgd door de associatie met een deuntje. Ik huiver als ik aan het soort tederheid van dat jonge paartje denk. Hoeveel eerlijker waren de reacties van het jongetje in de Sanchez familie, en hoeveel zinrijker voor zijn eigen leven en strijd. Want werkelijk deelhebben aan het leven is het verstaan dat alle lijden woordloos moet zijn, en dat zulk lijden zowel stil als universeel is. Het enige antwoord dat tot ons komt als we lijden of pijn hebben is het antwoord dat uit de bewondering van onze medemens komt, want daarin zien we perspectief voor ons. We worden méér menselijk door de moed om

door te gaan die we in een ander kunnen helpen bewerkstelligen.

A alleen wanneer we de roep horen van de pijn in de ander kunnen we de werkelijkheid van onze eigen kracht begrijpen en voelen.

Er is voor ons geen andere ervaring of werkelijkheid dan de menselijke werkelijkheid. De hemelen antwoorden niet wanneer we pijn hebben. We moeten, zoals een dichter kortgeleden schreef, we moeten leren om gevoelig te denken. Voor de meesten van ons is denken een proces van het vergaren en verwerken van logisch op elkaar volgende gegevens. Velen zouden over tederheid kunnen denken zoals zij bijvoorbeeld over een brand zouden denken.

Als er brand is moet men er water op spuiten want dan gaat het vuur uit. Als men tederheid voelt moet men er iets aan doen, want anders staat men wijd open voor een gevaarlijke zwakte waar anderen misbruik van kunnen maken. Gevoel en zwakte zijn in onze beschaving bijna tot synoniem gemaakt — tederheid wordt wel zo'n beetje als half-zacht aan gevoeld. Op dezelfde manier wordt liefhebben vaak benadert. Je zoekt liefhebben zodat je zo spoedig mogelijk tot de orde van de dag kan overgaan —

Wanneer ik morgen doodga,
vertel dan aan de bomen,
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan de wind,
die in de bomen klimt
of uit de takken valt,
hoeveel ik van je hield.
Vertel het aan een kind,
dat jong genoeg is om het te begrijpen.
Vertel het aan een dier,
misschien alleen door het aan te kijken.
Vertel het aan de huizen van steen,
vertel het aan de stad
hóe lief ik je had.

Maar zeg het aan geen mens.
Ze zouden je niet geloven.
Ze zouden niet willen geloven dat
alleen maar een man alleen maar een vrouw
zo liefhad als ik jou.

Hans Andreus (geb. 1926)

GIRO
6168

Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme
te Amersfoort, Curaçolaan 16 c

geld verdienen, positie zoeken, de anderen te slim af zijn enzovoorts. In plaats van onze kinderen te leren dat het hart van liefhebben te maken heeft met het gezamenlijk dragen van de last der mensheid — das Schwere Geschlecht der Menschheit — zoals Rilke het noemde, in plaats daarvan propen we onze kinderen vol met gegevens over de verschillen tussen man en vrouw, de sexuele kant van liefhebben, alsof dat ook maar in enigermate centraal zou zijn. Maar op die manier worden liefde en tederheid vaak het raam uitgebondjourd omdat zij slechts gezien worden als een deel van ons naar bevrediging zoeken via een ander. Niet het naar gezamenlijke normen van bevrediging streven. We denken aan wat ons persoonlijk bevredigen zal en als we dat hebben zeggen we „ziezo”. Het is daarom dat zoveel huwelijken in plaats van constructief elkaar zoekende verhoudingen tot gemeenschappelijk vernietigende of zelfvernietigende drama's worden. Want al is de hartstocht tussen een man en een vrouw andersom, nog zo groot, die hartstocht kan niet in het leven gehouden worden zonder het gezamenlijk voeden van tederheid. En dat betekent niet een soort weke sentimentaliteit, maar de discipline en zorg en vooruitzien van elkaars noden en lasten zowel als van elkaars geluk en bevrediging. Als zulke tederheid niet gezocht en gebouwd wordt sterft de inspiratie van het tezamenkomen en verwordt het huwelijk, of de verhouding tussen ouders en kinderen.

We worden maar al te makkelijk tot individuen die tegenover elkaar staan in plaats van met elkaar, we worden personae in de Griekse betekenis van dat woord, namelijk niet elkaar steunende, helende persoonlijkheden, maar personae, hetgeen maskers betekent. We worden dan dragers van mas-

kers in plaats van menselijke werkelijkheden.

Mijn voornaamste kritiek op de Joods-Christelijke traditie is dat het de mens tegenover de almachtige god-idee stelt en dat de mens alleen maar vervulling kan vinden, in de Joods-Christelijke filosofie, door het volledige opgaan in die god-idee, door het vervlakken dus van het wezenlijk menselijke en individuele en het samenvloeien met harmonische genade van iets dat bovennatuurlijk is. Ik geloof dat deze filosofie dus veel kwaad gedaan heeft omdat het tederheid projecteert op een scherm dat niet van deze wereld is. Het is vooral daarom, denk ik, dat de Joods-Christelijk ethiek, die eenvoudig en prachtig is in zijn oorsprong, het is vooral daarom, dat zij zo'n droeve mislukking is geworden. Ik weet van geen enkele beschaving die bloeddorstiger en meer gewelddadig is geweest dan die van de laatste 2000 jaar in onze cultuur. Er is geen schuttend kosmos, dat ons met juichende engelen wacht. Ik ben er van overtuigd dat er geen totale of uiteindelijke bedoeling voor alle bestaan gevonden kan worden. Wat ik wel weet is dat er een bedoeling in de mens huist. Die bedoeling kan alleen maar gevonden worden in de intimiteit van het menselijk méé-zijn, de menselijke verbondenheid niettegenstaande al datgene dat ontworteld is in onze wereld.

Alleen indien we nooit geboren worden of als we gestorven zijn is er geen gebrokenheid meer mogelijk. Maar alle leven is leven in gebrokenheid, en dat te willen aanvaarden, is de moed te vinden om menselijkheid tegenover noodlot te plaatsen, en de tederheid van innerlijk verband tegenover de onbeschrijfelijke pijn van mens te zijn en te moeten gaan.

I. SPETTER

Wilt U ons helpen?

Zo ja, dan verzoeken wij U het abonnementsgeld 1964 zo spoedig mogelijk te betalen.

De abonnementsprijs bedraagt f 5,50 per jaar. Dit bedrag kan worden overgemaakt op postrekening no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring — Utrecht, met als omschrijving:

„Abonnement 1964”

U kunt daarbij ook gebruik maken van het stortingsformulier, dat bij het nummer van 15 december werd bijgesloten.

Bij voorbaat hartelijk dank.

lezingen voor de radio

zo. 29 dec. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Nieuwjaarsbrief van het Humanistisch Verbond”.

zo. 5 jan. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

di. 7 jan. AVRO 16.00—16.15 uur: S. Bouma: „Humanisme in 't dagelijks leven”.

Gerard Heymans is in 1857 geboren in het Friese dorp Ferwerd, doorliep de H.B.S. in Leeuwarden, en studeerde vervolgens Rechten en Wijsbegeerte in Leiden. In 1880 promoveerde hij op een proefschrift „Karakter en Methode der Staatshoudkunde” en in 1881 nog eens in Freiburg, waar hij zijn filosofische studie had voortgezet, op het proefschrift „Zur Kritik der Utilismus”. Op drie en twintig-jarige leeftijd getrouwd, vestigde hij zich in Leiden als repetitor in de Rechten. In 1890 werd Heymans in Groningen benoemd als hoogleraar in de filosofie en de psychologie. In hetzelfde jaar verscheen zijn bekroond antwoord op een prijsvraag „Schets eener kritische geschiedenis van het causaliteitsbegrip in de nieuwere wijsbegeerte” en ook al het eerste deel van zijn kennistheoretisch leerboek „Gesetze und Elemente des wissenschaftlichen Denkens”. Naast een reeks artikelen, bij zijn aftreden in 1927 uitgegeven in drie klooeke delen „Gesammelte Schriften”, zijn „Die Psychologie der Frauen” (1910) en de „Inleiding tot de Speciale Psychologie (1929), heeft Heymans nog twee leerboeken geschreven, nl. „Einführung in die Metaphysik” (eerste druk 1905) en „Einführung in die Ethik” (eerste druk 1914).

Ondanks herhaalde uitnodigingen uit binnen- en buitenland — zo is hem nog in het begin van de twintiger jaren een leerstoel in Berlijn aangeboden — is Heymans Groningen trouw gebleven, hij is er zeven en dertig jaar het sieraad van de Universiteit geweest en de stichter geworden van wat men wel genoemd heeft de Groningse school.

De geest van Heymans' werk wordt naar het mij voorkomt treffend tot uitdrukking gebracht in wat Heymans in zijn „Geschiedenis van het Causaliteitsprobleem” schrijft over Hume. De causaliteitstheorie van Hume acht hij niet aanvaardbaar, maar hij prijst Hume om zijn strikt wetenschappelijke, methodische aanpak: „...wij hebben hier te doen met een onderzoek in de beste zin des woords, met een bewust, geordend, wetenschappelijk onderzoek, steunende op een brede grondslag van feiten, en telkens bereid zijn resultaten aan nieuwe feiten te toetsen”. Nadat hij dan in twintig bladzijden kritiek uitvoerig heeft aangetoond, waarom Hume's verklaring ontoereikend is, eindigt hij met deze kenmerkende woorden: „Ik zou niet gaarne willen, dat de laatste en blijvende indruk waarmee ik de lezer van David Hume doe afscheid nemen, een minder gunstige ware. ...De beste maatstaf om de betekenis van een denker te beoordelen is misschien gelegen in zijn dwalingen: welnu Hume behoeft die maatstaf niet te vrezen. Hij dwaalt met ere. Niemand die onbevooroordeeld zijn betoog volgt, zal er ook maar een ogenblik aan denken hem te

beschuldigen van lichtvaardigheid, willekeur of partijdigheid. Hij heeft betere argumenten aangevoerd voor zijn onjuiste, dan vele anderen voor hun juiste beweringen”. Op deze gronden kent hij dan Hume een plaats toe onder „de klassieken der filosofie, die altijd weer gelezen verdienen te worden, minder nog om de waarheden, die zij ons doen kennen, dan om hetgeen zij bijdragen tot opvoeding en versterking van het denkvermogen”. Op Heymans zelf is dit laatste ten volle van toepassing.

Heymans schrijft ongemeen helder, af en toe zelfs misleidend helder, zodat de lezer het gevaar loopt te gauw te menen, dat hij alles begrepen heeft. Hij verstaat de kunst alles wat voor een bepaalde theorie pleit zo op de voorgrond te plaatsen als het ook voor de aanhangers van deze theorie moet hebben gestaan, en pas dan, als de lezer het volle gewicht van de aangevoerde argumenten heeft gevoeld, zet de kritiek in. In zijn zakelijk, strak, schijnbaar koel betoog — maar hoe gloeit daaronder zijn hartstocht voor de waarheid! — is geen plaats voor schoon klinkende frases en dierbaar dikke woorden, hij is er niet op uit de lezer te overrompelen of omver te praten, hij wil niet meer dan rustig overtuigen.

In zijn afscheidscollage ziet Heymans terug op zijn filosofenleven. Hij heeft, zoals Leo Polak heeft opgemerkt, gewerkt met de methoden van de Engelsen, en hij komt tot resultaten, die liggen in de richting der Duitsers. De Engelsen hebben de empirische methode ingevoerd, maar hebben zich bij het toepassen daarvan laten leiden door het vooroordeel, dat empirie empirisme meebrengt, d.w.z. de theorie dat wij in onze kennis nooit de ervaring te buitengaan. De Duitsers hielden deze resultaten voor onaanvaardbaar, maar meenden dat ze vast zaten aan de empirische methode die zij daarom verwierpen. Zo heeft Heymans het geen van beide partijen naar de zin kunnen maken. Het heden — het is 1927 als Heymans deze profetische woorden spreekt — is blijkbaar een tijd van verslapping, die de analyse verwaarloost, de strenge wettelijkheid loochent, en niet zelden dichterlijke uitbeelding stelt in de plaats van wetenschappelijk onderzoek. Maar Heymans' vertrouwen, „dat Selbstvertrauen der Vernunft”, en ook zijn vertrouwen in de mensheid en haar toekomst, blijft ongeschokt. Tenslotte „zal ook de filosofie weer de weg terugvinden naar de oude methoden die tot dusver de mensen in staat hebben gesteld zich werkelijk met elkander te verstaan.” En als dit eenmaal werkelijkheid geworden is, zal men Heymans, aan wie de huidige modestromingen achteloos voorbijgaan, eren als wat hij was: een groot filosoof.

LIBBE VAN DER WAL

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct. aan postzegels insluiten.

(adv.)